

"МӘДЕНИ МҰРА"
МЕМАКЕТТІК БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ КІТАП СЕРИЯЛАРЫ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ТҮНГІШ ПРЕЗИДЕНТІ НҰРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВТЫҢ
БАСТАМАСЫ БОЙЫНША ШЫҒАРЫЛАДЫ

Актив

Редакция алқасы

Құл-Мұхаммед М.А., *төраға*

Алматов А.
Әбдікәрімов Ш.
Әлжіс О.
Бердібаев Р.
Бисенов Қ.
Досжан Д.
Кәрібозұлы Б., *жауапты редактор*
Қасқабасов С.
Қоңыратбаев Т.
Оразбай Н.
Рахматулла Ж.
Сейсекеева К.

16

84(5Қаз)
М-25

СЫЛАРҢА КІТАПХАНАСЫ

ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫНЫҢ ӘКІМДІГІ
ҚОРҚЫТ АТА АТЫНДАҒЫ
ҚЫЗЫЛОРДА МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТІ

АБДУЛ-ХАМИД
МАРХАБАЕВ

аб

ШОРТАН ПЛАНЕТАСЫ, СЕН КІНӘЛІСІҢ

"ФОЛИАНТ" БАСПАСЫ
АСТАНА-2008

Актив

ББК 84(5 Қаа)7-445
М 25

Кітап Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің жанындағы «Халықаралық Қорқыт Ата мұраларын ғылыми зерттеу орталығы» қоғамдық бірлестігінде дайындалып, баспаға университет Ғылыми Кеңесінің шешімімен ұсынылды.

Пісір жазғандар:

Б.Көрібозұлы – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің профессоры, филология ғылымдарының докторы;

А.Абасилов – филология ғылымдарының кандидаты

М 25 **Мархабаев Абдул-Хамид.**
Шортан планетасы, сен кінәлісің, Фантастикалық хикаяттар. – Астана: Фолиант, 2008. – 456 бет.

ISBN 9965-35-401-4

«Сырдария кітапханасының» құрамына фантаст-жазушы Абдул-Хамид Мархабаевтың «Шортан планетасы, сен кінәлісің» атты бір томдығы еніп отыр. Кітаптағы ойдан шығарылған оқиғалар, қиялдан құрастырылған кейіпкерлер өз оқырманын тағайындаған әлеміне жетелейді. Фантастика заманнан, уақыттан озып, алдағы күндердің биігінен болжам жасайтын жанр десек, мұндағы кейіпкерлер де кемел келешектің, ғылым мен техниканың озып кеткен кезеңінің қаһармандары. Автор осындай техникалық прогресс мейлінше дамыған тұста адам еңбегін роботтар ауыстырып, адамдардың өздері де бірте-бірте роботқа айнала бастай ма дегендей ойларды меңзейді.

Кітап қалам оқырман қауымға арналған.

ББК 84(5 Қаа)7-445

© Мархабаев Абдул-Хамид, 2008
© «Фолиант» баспасы, 2008

ISBN 9965-35-401-4

402537

РОБЕРТ ҚҰМАР АРАЛҒА...

ШЕФ ОЧЕРК ОҚИДЫ

Вашингтонның кез келген үйі аспанмен таласып өледі. Табанында тұрып, желкеңді жауырыңызға тастап, қаншама қарай бер – бәрібір түк шықпайды. Кенірдегің үзіліп кетуі мүмкін, бірақ төбені көру жоқ.

Чайнатауи шаршысындағы үйлер де соған ұқсас. Кілең ғана сарайтып-сарайтып сала берген.

Жоқ, ол бір қараған тосын көзге солай көрінетін секілді. Өйтпесе, ерекшеліктері бар екен. Мына сидған немелерді салғандар Шығыс құрылысшылары болу керек. Немесе сол жақтағылардың өмірімен жасалғаны сөзсіз.

Осы жаққа жиі-жиі ат ізін салып тұрсаң, оған өзіңнің де көзің жетеді. Кісі басына дерлік бірнеше машинасы бар кішкентай денелі қысық көз қаралардан көзің сүрінеді. Тек қана Шығыстың қаралары. Барлық шаруасы өздерінің Чайнатауи шаршысынан бітіп жататын секілді. Бой жазып, орталыққа шығып кетпейді. Бірен-сарандары сүліктей қара машинаны жегіп алып, жанұшыра көшеден атып шығып, Қытай елшілігінің үйіне тартып тұрады. Жүрістері асығыс-үсігіс. Өрт сөндіруге жанұшырып бара жатқан жұрт. Мұндағылардың оған еті өліп кеткен.

Және ол машиналардың тек қана жиырма төртінші үйдің қақпасынан шығатынын біледі. Алдына Қытай мемлекетінің жалаушасын таққан машинаның осы қақпа ішіне кіріп бара жатқанын талай көргендер бар. Бірақ ешқайсысының онда ісі жоқ. Рас, аяда бір жас жігіт мұның неңдей мекеме екенін білгісі келіп еді, оның өзі соңғы кезде көрінбей жүр көшеден. «Қытайға қайтып кетті», – деседі біреулер...

Бір ғажабы – қаншама қабатты бұл үйдің есіктері басқалардай көше жаққа емес, шарбақтың ішіне қарайтын. Жұрт тек қана қақпаны білетін.

АҚШ қалаларындағы тек қана қытайлар тұратын шаршылар...

Вашингтонның бас көшелерінің бірінен осылай қарай бұрылған мына қара лимузинді де біреу байқап, біреу байқамады. Оның танымал номерінің де шетелдікі екеніне мән бере қойған кісі жоқ.

Алдыңғы, артқы қапталдағы терезелері қаракөкшілдеу шыныдан жасалған машинаның артқы орындығында екеу отыр. Біреуінің қолында тас қып қысып алған портфельі бар. Лимузиннің оқ өтпейтін шыныларына қарап, ішіндегілердің өмірі өздерінен бұрын басқа біреулерге керек екендігін аңғарасың.

Айтқандай-ақ, қара көлік жылдамдығын бәсеңдетпестен (келерін алдын ала білген ғой, сірә, тұмсығы міне-міне соғады дегенде, ошейінде жылжып болмайтын қақпа айқара ашылып, анау шарбақ ішіне зымп берді.

Бұлар тоқтаған заматта-ақ, босаға алдында тұрған екеудің бірі машина есігін ашты. Жолаушылар түсіп жатыр. Ішке беттеді. Босағадағылар, дәліздегілер жапырылып, қақ айырылып жол берді.

Екеуі тура үшінші қабатқа көтеріліп кетті. Есігі екі жарылып ашылатын кабинетке қақпай кіріп барады. Соған қарағанда, мықтылау, сірә. Себебі, бұл кабинетке осы төңіректегілердің ешқайсысы алдын ала, екі-үш күн бұрын рұқсат алмай кірмейтін еді. Өрине, мықты. Жүрістері батыл ғой...

Ішке кіріп келгенде, ат шаптырым ұзын столдың сонау шетінде шынашақтай боп кішкентай қара отыр екен. Селк ете түсті. Жалма-жан орнынан ұшып тұрды. Кілт қимылдағаннан ба, көзілдірігі секіріп барып, тұмсығының ұшына тоқтап қалды. Зорға ілініп тұр.

Байғұстың есі шығып кеткен-ау, амаңдасуға да мұршасы келмеді. Соны сезді ме, портфельдісі «отыр» белгісін білдірді. Анау үн-түн жоқ омала қойды.

Келгендердің артық сөзі жоқ. Қасына тізе бүгіп, портфельін ашып, ішінен бір журнал суырды. «Зерде» журналы екен. Беттерін парақтап-парақтап, қажетті жерін тапты білем:

– А, міне, – деді. – Сендерге енді не оқып, не қою керектігін де қақсап айтып отырамыз ба? Мә, оқы!

Журналды аңаның алдына тастады. Ол алақтап, екеуіне алма-көзек қарай беріп еді, портфельдісі алдындағы «Зердеге» қолын шошайтты:

– Өуелі оқып шықсайшы, – деді. – Сосын сойлесеміз.

Анау жалма-жан мұрнының ұшындағы көзілдірігін сұқ сауағымен көтеріп қойып, тұмсығын журналға тықты да жіберді.

АРАДДЫҢ БІР СЫРЫ БАР АЙТЫЛМАҒАН

– Қойшы. Мүмкін емес! – деді Зәкенов. Бірақ Камаловтың айтқанына іштей сенгісі келіп-ақ тұр.

Мұндай ойға Камаловтың келуіне тікелей Зәкеновтің өзінің әсері тиген еді...

Бүгін теңіз жиегіне дік ете қаламын деген Зәкеновтің үш ұйықтаса түсіне де кірмеген шығар. Дегенмен, солай болды да қойды. Кеше ертеңгісін бастық Зәкеновті кеңсесіне шақырып алды.

– Тығыз шаруа болып қалды. Мынаны оқы, – деп бас редактор Ақпарат орталығының жиырма жолдай хабарын ұсынды. Тіс жарып, ләм-мим демеді. Зәкенов бір жапырақ сары қағазға көз жүгіртті. Солай екен.

– Иә, не істегіміз керек?

– Репортаж керек. Номерге. Тез екенін менсіз өзің де білесің. Сол-ақ екен, жасыл қаптал екі орындық геликотермен салып отырып теңіз жиегінен бір шықты. Қалаға жетіп, қажетті мекемесін тез тауып алды.

– Мен республикалық ғылыми-танымдық журналдың бөлім меңгерушісі едім. Сіздерге іссапармен келіп қалған жайым бар, – деді ол столдың арғы басында отырған, жағына атом пышағын жанығандай жүп-жұқа келген аққұбаша кісіге.

– Иә, біадің шаруашылығымызға да назар салатын жүрт табылатын көрінеді, – деп зілсіз жымыды ол. – Тілші ағайындардың үйір болғаны жаман ырым емес. Ал, бауырым, неден бастасaq?

Өзірше бітіп жарымаса да, «Суқала» аталып кеткен осы құрылыс орнының бастығы уәж емеске апшысы қуырылып, құрысып-тырысып, кейбір әкімдердей қабағын шыта бермейтін ақ жарқын кісі секілді. Тілшінің іші соны сезеді. Зәкенов қалам ұстау кәсібімен шұғылданғаннан бері талай заман (өзініңше) өтті. Мамандығына байланысты қаншама тізе бүгуге мұршасы жоқ, апы кіріп, күні шығып жүретін шаруашылық адамдарымен, толып жатқан әр сөзін сәдеттен мыңға балайтын әкімдермен, қаба сақалы самайынан қара жол салып, жоғары өрмелеп, шапына ұласып кететін оқымыстылармен диалогтасты. Бірі мына тілші өз жұмысыма недергі келтіруші деп білсе, екіншілері оны өзінің арқасында күн көріп жүргендей сезінеді. Тіпті досы Камаловтың өзі де бірде: «Мына бізге ұқсап ғылыммен айналыспайсың ба?» – дегені бар. Өздері басынан кешпеген соң жазу-сызу кәсібінің не екенін қайда білсін? Оларға да кешірім: «Білмеген робот у ішер» демеуші ме еді...

Мына кісіге Зөкеновтің бүйрегі бұрып тұр. Келген бойда не журналдың, не шаруашылықтың ісі демей, ортақ мақсат есебінде қарап отырған сияқты.

– Неген бастасақ екен? – деді тағы да ол. Стол үстін көзімен тінтікілеп, қос қолымен сұырмасын жаба берді. Демек, әлгісі – өзінен-өзі сұрап отырғаны. Сонда да қонақ сөз қоспай қала алмады:

– Басынан бастаған жөн ғой, – деді.

– Мұның басы дегеннің өзі атам заманда жатыр емес пе? «Құрлықтан қайыр қалған жоқ. Ауа Байқоңыр азымрандарынан ұланып бітті. Мал шаруашылығы түйыққа тірелді. Екіншіліктің берері аз...» – деп Батыс-Шығыстың шуылдақтары соғып жүр ғой. Бірақ та тәп онда емес. Планетамызда бір миллиард төрт жүз миллион текше метр су бар. Соншама байлықты игеруге осыған дейін мұрша болды ма? Міне, енді ғана... Қазіргі ғылымның арқасында... Бізек түріп, бел буып дегендей... Бар өңгіме – осында. Сіз қазір бәрін де интернет бетінен көресіз...

– Кешіріңіз, – деп оның сөзін Зөкенов бөліп жіберді. – «Интернет бетінені» қалай?

– Мынау ше? – деп ол кісі сол жағындағы тетіктері толып жатқан шарайнаға толықша кеудесін бұрыққырай отырды. – Бұдан Суқаланың кез келген құрылыс бөлімшелерін көре аласыз. Қалаған құрылысшымен диалогтасып, тілдесе аласыз. Жаныңызға не қажет мәліметтің бәрін осы арқылы шапшаң жинауыңызға болады.

Зөкенов өзінде ғана мына кісі жөніндегі ойлаған жақсы пікіріне өзі дүдәмалдана бастады. Талай тілшілерді басынан кешірген қу мүйіз боп шықты ғой. Кейбір біздің бауырлар аяғымен жүруді күш санап, дайын деректерді бастықтан, кеңсесінде отырып-ақ алып, мынаны жамап үйреткен болса керек. Жылмаңдауын қарашы өзінің. Майлы қасықша жылп-жылп етіп, қолды-аяққа тұрмайды.

– Сіз кешіріңіз, – деді Зөкенов. – Журналистер де жұмыр басты пенде. Түрлі-түрлілері кездесе береді ғой. Бірақ кеңседе отырып, мәлімет жинауға әдеттенген жоқ едім. Мүмкін болса, тек қана көзім көрген, құлағым есіткен жөйттерді жазатынымын. Өзім ақиқат деп тапқан нәрсені ғана шығаруға тырысатынымын. Байқауымша, кейбір менің өріптестерім сізді жаман үйретіп...

– Ол не дегеніңіз? Сіздің халықпен істес болуым – осы бірінші рет. Мен Суқаланың барлық жұмыс барысын осы жерден-ақ қолма-қол бақылап, басқарып тұра алатынымызды айтайын

дегенім еді. Сосын... Ол кісінің көмекейінде бір айтар ойы бері шықпай, кептеліп тұрды да қалды.

Жақағыны асығыстау айтып қалғанын Зөкенов те сезіп, бұл сапары жұмған аузын ашпады. Шамазы отырғаннан кейін ана кісі:

– Сосын, сіздің ол шаруашылықтарды көруіңіз үшін алдыңызда үлкен қиындықтар тұр. Мысалы, мемлекеттік маңызы бар кейбір жерлерді көруге ұлықсат талап етіледі. Екіншіден, су астына түсушілер арнайы медицина дайындығынан өтуі қажет. Ол күрделі дайындық болмағанымен, денсаулықтың жақсы болғаны керек. Оған қалай қарайсыз?

– Көлік сабылтып, қаншама жерден арнайы келгесін, қиындыққа шыдап бағамыз да. Денсаулық дегенде, ыңқыл-сыңқыл ауру жоқ болар, – деді Зөкенов. Алғашқы лапылдаған, омыраулаған сөтінен айырылып қалғандай сыңайы бар. Дегенмен, онша жүні жығыла да қоймаған. – Ал ұлықсат қағазға астанадан қамданғанбыз. Мінеки.

– Төс қалтасындағы қойын кітапшаның арасынан тінтікілеп отырып, төрт бүктелген көк куәлікті сұырды. Бастыққа ұсынды. Ол ұлықсатты мұқият оқып шығып:

– Бөрі де тап-тұйнақтай. Өзіңізге сақталсын. Өлі талай-талай жерлерде көрсетесіз, – деп қайырып берді. – Енді жаныңызға адам қосайын. Өзім жүрмеді деп ренжімессіз. Жұмыс шап-етектен келеді. Үнемі шаруашылықтың басында болуым керек. Жолыңыз болсын. Жолбасшыңыз «мынау» деген жайсаң жігіт. Біздің құрылысымыздың бүте-шігесіне дейін білетін бір адам болса – сол. Менен көш ілгері. Ұтпасаныз – ұтымалмысыз. Кездескенше, – деп ол столдың арғы басынан тұрып келіп, Зөкеновтің қолын қысты.

«Жайсаң жігіт» Амандық екен. Өзі бір іні-бауырыңа әпсәтте кіріп кететін жігіт көрінеді, ес жиязбай дөңгелентіп, алып-үйіріп барады.

– «Алматыдан» дейсіз бе? Дұрыс болды. Біз де жарық дүниеге шығайық та. Жұрт та біздің кім екенімізді білсін.

Суқаланы кімдер салып жатқанын бүкіл ғалам танып қойсын! Суреттерімізді де шығарасыз ба? Дұрыс, сүйтіңіз! Мұнда Марстың тасындай мықты жігіттер қыруар. Толып жатыр. Бар

лығын көрсетемін. Барлығы да өзімдей. Қыздар да тамаша! «Енді қайда барамыз?» дейсіз бе? Дәрігерлерге. Солар біраз айналдырар. Сосын теңіз түбінен бір-ақ шығамыз.

Олар бастықтың кеңсесінен тысқа беттеді. Көшенің арғы бетінде биіктеу үй тұр екен. Бес не, алты ма қабат көрінеді. Оларды санап үлгермей, есігінен кіріп те кетті. Тізімге тіркеуші қыз болар:

– Суқалаға бара ма? – деп қонақта ісі болмай, Аmandыққа қарап сұрады.

– Иә, Сәуле. Теңізге ретте. Тілші. Алматыдан келген! Өзі суретіңмен журналдан бір-ақ шығып тұрарсың! – деп Аmandық еліпдетіп алып бара жатыр.

– Қойшы өрмен. Осы сенің мылжыңың бітетін күн бар ма? – деп қыз ақ бланк алды. – Айта беріңіз. Кім боласыз?

– Зәкенов үкімет қағаздарын ұсынды.

– Аmandықтың Аmandық болғалы аузынан шыққан бір рас сөзі екен, – деп алақандай мән-мәлдір қара көзін төңкеріп жіберіп, «жайсаң жігітке» бір қарады-дағы, бланкіні тең-тең толтырып, тілшінің қолына ұстатты. – Қалғанын мына жігіт бітіреді. Өйтпесе, несіне қасыңызға өртөсіз салпақтатып?..

– Ай, Сәуле-ай, Құдай ақы, осы жерде мен саған тиіссем – бұйырмасың! Өзіңнің тілің қышиды да отырады. Осыдан бірдеңе десем, қыр соңымнан қалмас едің. Көнеки, жарар. Бет-ажары өдемі әр қыздың қасында осыншама тұрсақ түк бітіре алмаймыз. Бұларда жұмыс жоқ. Кәсіптері – осы. Көзденең ұшқан қарлығаш екең қарлығашқа бір сөйлемей қалмайды... Сен қызды ма?.. Қолым босасын... Көрсермін... Жүріңіз, – деп Аmandық тілшіні ұзын дәлізбен дедететіп алып кетті.

– Қазір әуелі қан қысымын, тыныс алуыңады, сондай ұсақ-түйек нәрселерді қарайды. Сосын шаныштырасыз, – деді Аmandық.

– Онысы несі?

– Білмейсіз бе? Бастық ескерткен жоқ па еді? Ендеше шыққасын айтармын. Өйтпесе, міне, келіп те қалдық.

Медициналық тексеруден кейін тура портқа тартты. Жергілікті жердегілер «Порт» деп атайды екен. Ал оның қақпасының маңдайшасында «Суқала» деп жазылып қойылғаны. Аман-

дық тиісті қағаздарды көрсетіп, ауыдағы күзетшіден бөгелмей өтті. Дәліз қуалай талай бұрылыс-бұрылыстармен жүріп, Аmandық бір есік алдына тоқтады. Босағадағы темір беаді басып, есікті ашты. Алдымен Зәкеновті жіберіп, сосын өзі кірді. Қабырғада қатар-қатар тізілген шкафтар бар көрінеді. Аmandық солардың екеуін ашты.

– Киіміңізді алмастырып киіңіз, – деп өзі шешіне бастады. Зәкенов те ештеңе сұрамай, оның жасағанын қайталай берді. Ал Аmandық шешініп жатып сөйлей берді. – Өзінде сізді не үшін шанышқаным білесіз бе? Білмедіңіз бе? Ауа тәріздес суда да оттегі бар екенін білесіз ғой. Ал адам неге сол суда тұнықпай, дем алып жүре бермейді? Оған себеп: адамның өкпесі аз уақыт арасында өзі жұтқан судың ішінен қажетті мөлшерде оттегіні бөліп алуға үлгермейді. Талай ғасырлар бойы балық желбезегінің артықшылығы сол еді. Біздің су әлемін пайдалана алмай жүргеніміз де сол болатын. Енді жаңағы сіздің бойыңыздағы жарты ине дәрі үшін оттегінің аздығы ештеңе етпейді.

Зәкенов шкафтан алған су өткізбейтін кеудешесінің бір жеңіне қолын сұққан күйі тоқтап қалды:

– Оның бізге неге қанша? Біз сусауытпен жүрмейміз бе?

– Жоқ. Сусауытпен жүргенде, адам өзін жер бетіндегідей сезінбейді ғой. Сондықтан да кеудешеміз желбезегей жүру керек болады.

– Ал мынау не сонда? – Зәкенов шкафтан бір дулығаны суырып алды.

– Ол сөйлеткіш дулыға ғой.

– Бұл несі тағы? – Тілші онан сайын таңданды. Киіну дегенді мүлде ұмытып кеткен.

– Басқа теңізден ерекшелігі – біздің судың астында дыбыс түк тарайды. Бұл күллі планетада жалғыз біздің теңізге тән қасиет болса керек. Оның құпиясын ешқандай ғылым шеше алмай жүрген көрінеді. Сол дыбыс таратпаушылық қасиет көптеген жағдайларда пайдалы екен. Мысалы, қазіргідей үлкен құрылыс жүргізіліп жатқанда, су астындағы қыруар азырайлар су жағасындағы халыққа, не су астындағы құрылысшылардың өзіне ешқандай залал жасамайды. Француз мамандарының анықтауынша, іс қағаздарын теретін компьютершілер қатенің үштен бірін, ал есепшілер жартысынан көбін аспаптар шығарған шудан жібереді дейді...

Зәкенов жолбасшының сөзін бөліп жіберді. (Адам табиғатында мақтаншақ қой. Бірақ көптеген кісілер сол қасиетін жасыра

біледі. Зөкенов те көп жағдайларда жасыра білетін. Бұл жолы еркінен айырылыққыраса керек. Өзінің де осы тақырыпта бірдеңеден хабары барын білдіргісі келді-ау деймін).

– Қажетсіз шу көптеген аурулардың тууына себепкер болады. Өсіресе, іш ауруларына. Тіпті раққа айналып кетуі мүмкін. Шу үлкен қала адамдарының 8-10 жыл өмірін қысқартады. Қаір шуға қарсы күресетін халықаралық ұйым бар. Оның үстіне Ғылым академиясының жанынан Акустика институты ашылды. Ол жөнінде біз журналдың ... – деп өз білгенін жайып сала берді. Анау да аузы бір қызып алса, ықты-жөнге қаратпайтын арыстан екен. Қалар емес. Қонағының сөзін аяқтатпады.

– Міне, солардың барлығы үшін біздің теңіздің маңызы үлкен. Себебі, Суқалада әлемдік дәрежедегі шипа орындары салынбақшы. Өзірше, негізінде балық, бақша кәсіпшілігіне қажетті құрылыстар ғой жүріп жатқаны, – деп Аамандық бір тоқтады.

Енді бір демалып, сабасына қайта түскен тілші әлгі өзінің сұрағының жауапсыз қалғанын жаңа сөзді.

– Сонымен, сөйлетініш дулыға не үшін керек болды?

– Дыбыс тарамайтын ортада адам бірімен-бірі қалай пікірлеседі? Қалай сөйлеседі? Ыммен дейсіз ғой. Ол да дұрыс. Бірақ біріңді екіншің көрмей тұрсаң ше? Ал келдесе қалғанның өзінде де қашанғы саусақтарыңды ербеңдете бересіңдер? Өрине, жоқ. Бұл дулыға, міне, сонда керек. – Аамандық өзіне тиесілі дулығаны шкафынан алып, басына киді. – Былай киесіз-дағы, мына арналардың біріне қоясыз. Өзіңіздің биотогыңадың толқын дәрежесіне қарай. Мысалы, сіздің миыңыз бір де қырық тоғызшы толқында биоток таратса, мына арнаға бұрап қоясыз. Былай. – Ол өзінің дулығасындағы көрсеткішті сырт-сырт еткізіп, бұрап қойды. – Сонда ешкімге дауыстап айқайлап жатпай, айтпақ нәрсеңізді ойлансаңыз жетіп жатыр.

– Түсінікті. – Зөкенов су өткізбейтін жылтырақ сауыт пен дулығаны бесә киіп алды. – Енді не қыламыз? Мен қойын кітапшамды қайда саламын?

– Қайтесіз? Дулығаңызда ой жазғыш таспа бар. Соны осы бастан қосып қойыңыз. Көнекі, кеттік.

Саяхат балық фермасының құрылысынан басталды. Өр балықтың түріне жеке-жеке фермалар жасалып жатыр. Уылды-

рық шапатын, жайылатын жерлері бөлек. Ешқандай жыртқыш балықтар тиісе алмайтындай болды.

Су питомниктері өзіңше басқаша. Су агрономдарының ғылыми жұмыстар жүргізуіне арналып, күмбездеп салынған үй, тіпті, көз тартарлық. Онда су асты өсімдіктерінің түр-түрі сұрыпталып шықпақ.

Планетадағы мұхиттар мен теңіз суларында миллиондаған тонна алтын, сексен миллион тонна никель, жүз алтыс төрт миллион тонна күміс, сегіз жүз миллион тонна молибден, сексен миллион тонна йод болса, солардың белгілі бір бөлігі осы теңізде. Кейбір су жан-жануарлары сол химиялық элементтерді өз бойларына жинайды. Мысалы, теңіз шаяны – лангустаның денесінде мұхит суының өзімен салыстырғанда, жүз мыңдаған есе артық кобальт жүреді, су капуста-сының ұлпасында йод жүздеген мың есе көп болады. Суқала осылардың өрқайсысы үшін жеке фермалар салып бітуге таяу.

Осылардың барлығы Зөкеновтің қаламының ұшымен журнал бетінде жарық көреді. Өз репортажының қандай пішінде шығатыны тілшінің көз алдында сайрап тұр.

Аамандық екеуінің саяхаты соңында тілші бір дөң боп келетін жерді тегістеп жатқан экскаватордың қасына барды. Ол жер басып жүрмейді. Қалқып келіп, өркенінен шығып тұрған бөлікті асап алады-дағы, ойдым жерге апарып төгеді. Оның денесі мәлдір нәрседен жасалған екен. Жұмыс істесіне сырттан қараған адамның көз жауын алады. Зөкенов еріксіз оның қасына тақап барды. Өдеттегі өз адамдарының біріне ұйғарды білем, экскаваторшының онымен шаруасы болмады. Сол төңіректі жарықтандырып, айнала жанған прожекторлардың ара-арасымен олай бір, бұлай бір бұлт ете қалады.

Міне, тағы оғаштау тұрған бір төмпешікті апандай көмекейіне дейін аузын ашып, толтыра асап алды. Үйдің орнындай төбө тып-тыпыл болып, машинаның алқымына сыйды да кетті. Кенет машинаның бір езуінен лықсып ағып, кері түскендей болды. Жоқ, топырақ көрінбейді. Тас сияқты. Тас болғанда да жұп-жұмыр ма, қалай? Ол жалғыз жұның емес, төңіректегі барлық құрылысшының назарын өзіне аударды. Оның беті ерекше жылтыр екен. Маңайдағы жарығы жеткен прожекторлардың сәулесін кері шағыстырып, жалт-жұлт етіп, көздің жауын алады. Экскаватор да тоқтай қалды, жұрт та жиналды.

Қарамы оншама үлкен көрінбейді. Қос алақанға толып тұрады. Өзі ауыр да емес. Жиналғандар бір қолдан екіншісіне өткізіп

шамалы қарап тұрды-дағы, жұрттың қызығушылығы басылып қалды. Өркім жеке басының шаруасын күйттеп, жөн-жөнімен кетті.

Тас Зәкеновтің қолында қалды. «Мынаны маған берші», – деп сұраған кісі де табылмады. Амандық екеуін тастап, жұрт әлдеқашан тарап үлгерінгі.

– Менің биолог досым бар еді. Темір Камалов деген. Соған апарып берсем қайтсін? – деді тілші.

– Ала беріңіз. Құдайдың ең тасын аяп не бопты! – деді Амандық.

Ертеңінде Зәкеновті геликонтерге Амандық шығарып салды. Амандықтың кешегідей көңіл-күйі жоқ. Әзіл айтпайды. Қалжыңдамайды. Бір нәрсеге алаңдаған секілді.

– Амандық, бүгін сізге не болған? Кешегі қалпыңыз байқалмайды ғой, – деді астаналық жігіт.

– Жай, әншейін, – дей салды «жайсақ жігіт». – Жұмыс бабы ғой...

– Тыныштық па?

– Жай... Тыныштық емес. Ғылым академиясының акустиктері келетін боп жатқан көрінеді. Теңіз түбі құлаққа ұрған танадай екенін айтып едім ғой. Өзіңіз де көрдіңіз... Кеше кешкі-сіннен бері механизмдердің даусынан теңіз асты азан-қазан шулап кеткенге ұқсайды. Біз қалаға шыққаннан кейін... Кім білген...

– Онысы не екен? Тыныш болса жарар еді...

– Қайдам...

Сонымен екеуі қоштасты.

Түннің бір уағы. Үйдің ішін ұлы шырыл алып барады. Зәкенов жылы төсегінен тұрғысы-ақ келмейді. Бірақ бұл заманда тынылатын шырыл жоқ. Амал не, оянуға тура келді. Сөйлегіштің құлақшасын алып, бейнеалғыштың түймесін басты.

Камалов екен. Көк соққан! Арғы жақтан көріне кетті. Қолында Волаттың анада Аралдан, Іссапардан әкеліп берген тасы.

– Не болды саған, түн ортасында бұйы шақты ма? – деді әлі де ұйысынан толық арыла алмай отырған Волат. – Күндізгі уақыт бұйырмады ма саған?!

– Мен мына тасқа лабораториялық зерттеу жүргіздім. Мұның ғажап қасиеті бар көрінеді.

– «Ғалым-ғалым» дегенге, көрінгеннің бәрінен ғажап таба беремін деп ойлайсың ба?

Камалов оның сөзін құлағына ілмеді. Өзінің ойын жалғастыра берді:

– ...Сен жеткеннен кейін су асты дыбыс өткізгіш болынты деп айтқан жоқ па едің?

– Иә, сонда? – деп Зәкенов әңгімеге енді ғана мән берейін деді. – Сонда Ғылым академиясының акустиктері келеді деген. Ол не болынты?

– Бар ғой мына таста көрінеді. Бұл – жай тас. Дыбыс жұтқыш тас. Және бір ерекшелігі – тек қана су астындағы дыбысты жұтады. – Зәкеновте ұн жоқ. – Дыбыс толқын-толқын боп тарайтынын білесің ғой. Су астында да солай. Ал мына тас сол дыбыс толқыныға қарсы жойып жібергіш әрекет жасайтын болған. Оның жұмыс әдісі қалай екенін әзірше біле қоймадым.

– Иә, сонда? – деді тағы Зәкенов. Ол үшін басқа сөз құрып қалғандай.

– Мұның тәртібін біліп алсақ, ғылымда сұмдық төңкеріс жасалынады!

– Қойшы! Мүмкін емес! – деді Зәкенов. Бірақ Камаловтың айтқанына іштей сенгісі келіп-ақ тұр.

Ертеңіне Ғылым академиясының Арал теңізінің түбін зерттеуге арнайы қосын жасақтағаны туралы Ақпарат орталығының хабары жарияланды.

Оқып тауысты-ау ақырында, өліп-талып. Жөймен назарын көтерді. Өңінде сұрақ белгісі бар.

– Түсіндің бе? – деді портфельді. «Солай» дегендей анадың сықпыты.

– Мынау – очерк қой. Журналға жарияланып отырған нәрсе. Аналар күмнітіп өтірік жазуға үйір еместігін өзі де білесің. Демек, Арал теңізінің түбінде не болуы мүмкін?

Анау екі ұртын толтырмай су ұрттап алғандай үнсіз.

– Білмейсің ғой? Кескініңнен ұғып тұрмын білмейтініңді. Ендеше, соны біл. Не екенін біл. Оның үстіне Аралда позитроний өндіреді деген сыбыс тарап жүр ғой. Одан не жасауға болатынынан хабарың бар ма? – Портфельді анаған тыныс бергендей тоқтаңқырап қалды. – Позитроний... позитроний супербомбасы... Түсінікті ме?

Есі жаңа-жаңа кірген секілді. Басын шұлғып қоя берді.

– Мақұл, мақұл. Түсіндім. Цу-аунсуй мырза! Күн, күн! Бүгін тиісті мамандарды жинап, мәжіліс өткіземін. Сіздің айтқаныңыз болады! Күні өртең шешімімді қолыңызға табыс етемін! – деп қалбаң-қалбаң етті.

Екеуі орындарынан тұрып, бас илесіп үнсіз қоштасты да, сыртқа беттеді. Анау шығарып салмақ оймен арттарынан томпаңдап ере түсіп еді, ол жетпей жатып, тұмсық алдындағы портфельді димузин есігін тарс жапты...

Шетелдік танымал номері бар димузин жиырма төртінші үйдің қақпасынан сыртқа жып қуғандай атып шықты...

ЧАЙНАТАУНҒА БЕТ ТҮЗЕДІ

Бобби тыңдап тұр.

– Роберт Клеменс? Сені атаң институтына келсін деп жатыр. Машинасын жіберді. Үйдің алдында тұрмын. Тез шық, – деді телефонның арғы ұшындағы таныс емес дауыс. Боббидің аузын ашуға мұршасын келтірмей, ұялы телефонды баса салды.

Мұнысы несі? Атасы өмір-бақи жұмыс орнына шақырмайтын еді ғой. Өзіне телефон соғып көргісі келіп бір оқталып тұрды-дағы, ана кісінің «Машинна тұр, тез шық» дегені камшы болды. Вешпентін нығына іле салып, далаға жүгіріп кетті.

Боббидің мұндай машинаны бірінші көруі. Бел ортасына дейін көмірдей қара, одан жоғары жағы сүттей ашпақ, су жаңа димузин. Бала қапталдап, жақындар-жақындамастан оның алдыңғы есігі ашыла берді.

– Отыр, көне, – деді рульде отырған кішкентай қара кісі. Даусы басқа. Телефоннан сөйлеген бұл емес. Шетелдік болуы да мүмкін, тілді бұзып сөйлейді екен. Бірақ оған мән берген бала жоқ.

Машинна жанұшырғандай орнынан ата жөнелді. Алғашқы екпіннен Боббидің жауырыны орындықтың жантайма арқалығына тіреліп барып, күшпен тіктеліп отырды. Сосын сол жа-

ғындағы машина айдаушыға қарады. Өңінде қан-сөл жоқ, қапсағай. Көшедегі ағылып келе жатқан көп көліктің сол қанатын айнала өтіп, мазғытып барады. Боббиден ісі жоқ. Көз қырын да салмайды.

– Атама жаңа машина берген бе?

– А? – деп ана кісі бұрылды-дағы, қайтадан алдына қарады. – Иә, Осы.

– Генри мырза қайда?

– А? – Енді машинна айдаушы Боббиге қараған жоқ. – Генри кім?

– Сіз танымайсыз ба? – Бала таңданғандай. Атасын жұмыс пен үйдің арасына апарып-әкеліп жүретін Генриді білмейтін адам аз болуы керек еді. Мынау қызық екен. – Не? Енді Генри мырза атамады тасымал ма?

– А? Иә, иә, – деп ана кісі басын екшей берді. – Генри» де. Иә, оны танымын ғой. Неге танымаймын? Оның басқа жұмысы боп қалды. Профессор мырза мені жұмсады. Және жаңа димузинмен сен қылдырсын деген болар.

Кесе-көлденең көшеге тақап келіп, бір лек машинна дік етіп тұра қалды. Барлығы да бағдаршамдағы жасыл көздің жануын күтуде. Бала бейтаныс машинна айдаушысының алдындағы аспаптарына көз жүгіртті. Түрлі-түсті стрелкалар, циферблаттар жарқ-жүрқ етеді. Оң жаққа қарай бағытталған тілі бар кішкентай түймедей жасыл шам бір жанып, бір сөніп тұр. Бобби біле қойды: оңға бұрылыс жасалады деген белгі.

– Солға қарай жүруіміз керек қой, – деп айтып аузын жиганша болған жоқ, машинна жүлкі тартып оңға бұрылып кетті. Бобби екпінмен сол жақ арқалыққа шалқая берді. Байқамапты. Артқы орындықта да адам бар екен. Ол бір қолымен орындық арқалығына Боббиді жығылған күйінде жібермей мықтап ұстап тұрды. Дымқыл бет орамалы бар алақан баланың аузы-мұрнын басты.

Бобби бұлқынып көрді. Қарулы қол босатар емес. Аяғын сермеп байқады. Машинаның алдындағы қаңылтыр қалқанға аяғы сарт тиді. Ауа да жетпей барады. Енгізіп қалды. Көкірегің керіп, ауыз-мұрнымен бірдей дем алды. Дымқыл орамалдан өткен аул ап-ащы екен. Боббидің қолжасын жарып кеткендей. Бала соны ғана сеңді...

Роберт Клеменстің денесі боп-бос, был-былшылдақ бола қалды. Бет орамалды тастай салып, арттағы кісі алдындағы баланы қос қолтығынан ұстап көтеріп, оны, өз қолына отырғызды.

Машинаның артқы терезелерінің қара перделері қымтап жабылған. Ешкім ештеңе көре алмайтындай.

Бел ортасына дейін шымқай қара, қалған жері шағаладай аңпақ лимузин Чайнатаунға бет түзеді.

ГАНГСТЕР ҚАТЫСТЫ ЕМЕС ЕКЕН

Профессор түннің бір уағында шынымен сасабын деді. Бүкіл Вашингтон полициясын аяғынан тік тұрмады. Атағына ақшасы сай профессордың жалғыз немересін іздеуге штат сенаторының өзі бас боп кірісті. Әуелі қала полициясының бастығын таптырып алды. Ол шеткеріректегі жұрттың аузына абыройсыздығымен ілініп жүрген «Дүние-қоңыз» кафесінде боп шықты. Жұмыстан кейін шамады демалуға бас сұғып кеткісі келген болар. Мән-жайды есіткеннен кейін:

– Табылады. Бала қайда кетер дейсің? Сенатор қам жемей-ақ қойсын, – деп алдындағы иеңкінің қағып тастап, кафе қожасының кабинетіне беттеді.

– Вилли, шыға тұршы. Мен бір жерге телефондап алайын.

– Қала полициясының бастығы телефон құлақшасын қолына алам дегенше:

– Құп, – деп «Дүние-қоңыздың» қожасы есікті сыртың жаба берді.

Жаттауды номер. Полиция бастығы телефон табақшасындағы сандарға қарамай бұрап жатыр. Құлақ түбіне тосқан трубкадан:

– Хелло! – деген жіңішке дауыс естілді.

– Жаклин. Мен ғой. Шеф қайда? – деді бас полицей.

– Жок. Бір шаруамен кеткен.

– Қайда?

– Бізге баяндап жатпайтынын өзің білесің ғой. Не? Бірдеңе боп қалды ма? – деді ар жақтағы әйел даусы.

– Әншейін. Күрделі нәрсе емес. Профессор Клеменс дегеннің немересі жоғалып кеткен көрінеді. Бұған сендер араласқан жоқсыңдар ма?

– Профессор Клеменс? – Ана әйел шамалы мүдіріп қалды. – Профессор Клеменстің немересі? Жок, ондай өңгіме болған емес. Мен білерде, ондай операция жоспарланған жоқ. Ол неге керек еді? Мен бөлімшелермен хабарласып көрейін. Сен кейінірек хабарлас. Баланы не істеу керек?

– Профессордың өзіне қайыармыз. Мәселеге сенатордың өзі араласқан көрінеді. Шатақ шығып кетер. Өзірше.

Жарты сағаттан кейін полиция бастығының бір нәрсеге көзі жетті: Роберт Клеменстің жоғалуына гангстерлер синдикатының қатысы жоқ екен.

Күллі полиция басын тауға да, тасқа да соғып, шарқ ұрды.

Бала аым-қайым жоқ.

«ТЕҢІЗГЕ ШОМЫЛСЫН»

Аэробус апатынан соң баласы мен келінінің сүйегі емес, күлі ғана көмгенде профессор бір жер болған еді. Енді маңдайға біткен жалғыз немересін жоғалтып, жігері құм болып тағы отыр. Бұрын немересі, осы бір боқмұрынның барлығына шүкіршілік қылып, көңіліне медеу тұтатын. Бір мезгіл күндіз ғылыми-зерттеу жұмысымен айналысып, жұбанып тауып жүрсе, үйге келгенде Боббимен алаң боп, күн кешуші еді. Енді Құдай соны да көп көргені ме?

Профессор сан ойдың үстінде. Ой болғанда қайсыбір ой, әр ойдың басын бір шалып, біріне тоқтап, біріне кете береді.

Бірақ алаңдай береді. Полиция ештеңені мандытып жарықтағасын, газетке суретімен хабарландыру берген. Түрі-түсің түтелдей тіаген. Себебі болар деп, негінің астындағы меңіне дейін айтқан. Сүйіншісі тағы бар.

Ол алаңдай береді. Телефонға қарап алаңдай береді. Шыжымын білгендер хабарласып деп әрине, телефонның да айтқан еді.

Телефон шыреугі мүл екен, бұдан қырық-елу жыл бұрынғыдай шалттықпен қарғып барып, құлақшаны жұлып алды.

– Иә, иә. Клеменс тыңдап тұр.

– Клеменс мырза, немереңнің сүйіншісі қайда? – Телефондап тұрған жуан дауыс тіпті ештеңе болмағандай сабырлы сөйлейді.

– Не? Не дейсің? – Профессордың дауысы дірілдеп шықты. Қолы қалт-құлт етіп, телефон құлақшасын түсіріп алардай, зорға ұстап тұр.

– Өзіңнің хабарландыруыңа есіңізде ме?

Клеменс мырза енді ғана ес жиды. Жалма-жан бір де дыбыс далаға шанылып кетпесін дегендей, екінші қолымен құлақшаның сөйлер жағын көлегейлеп, аузына тақалды.

– Жок, бар. Бар! Сіз білесіз бе менің Боббиімнің қайда екенін? Тірі ме? – Қолының дірілі басылған. Құлақшаға тас боп қатып қалған сияқты. Дем шығармайды.

– Немереңіз тірі, – деді арғы жақтағы дауыс түрілдеп. – Қашан, қалай аларыңыз өзіңізге байланысты.

Профессордың көзінен жас сорғалап ағып жүре берді. Сол құлақшаға жабысқан күйі. Өлеін-әлеін мұрнын тартып қояды. Өрі-берідеcін екі нығы солқылдап кетті.

– Хелло! Клеменс мырза, сіз тыңдап тұрсыз ба? Хелло! – деген әлгі дауыс профессорды сергітіп жіберді. – Бүйте берсеңіз, мен құлақшаны тастап жіберемін!..

– Жок, жок! – Шалдың жан даусы шықты. Жасы да тыйылды. – Мен, мен қааір... Иә, сізді тыңдап тұрмын.

– Сөзді соза бермейік, Клеменс мырза. Есігіңіздегі почта жөшігінде бір адрес жатыр. Сонда айтылған жерге он мың доллардың чегін апарып тығып кетіңіз. Сосын екі сағат ішінде немереңіз үйіңізде болады...

– Он мың доллар дейсіз бе?

– Қааір доллардың бағасы түсіп кетті ғой. Иә, солай. Оны көп деп есептесеңіз, бұл жалғанда немереңізді тірідей көру...

– Жок, жок! Көпсініп тұрғаным жок! Айта беріңіз. Құлағым сізде, – деді профессор жұлып алғандай.

– Біз чекті ақшаға айналдырғаннан кейін немереңізді сау-саламат күйінде босатып жібереміз. Мұны өзіңізден басқа полиция немесе тірі жан білсе...

– Білмейді, білмейді! Айтсам, ауаыма күм!.. – Енді құлақшаға бұрынғыдан да бетер жабыса түсті.

– Бұл сіздің немереңізді аман сақтау үшін. Чекті бүгін кешке дейін үлгертіңіз. Бітті. – Құлақшаны сарт еткізді. Профессор да қолындағысын қоя салып, есікке жүгірді.

Көк конверт. Ішінде тілдей қағаз. Қаланың шет аймағы көрсетіліпті. Көкнар ішін, наша тартушылары, жалдаптарымен аты өйгілі аудан. Соның жанындағы қорымның бір моласына тығу керек көрінеді чекті.

Профессор машинасын шақырмақ боп телефонға беттей беріп еді, оның өзі шыр ете қалды.

– Иә, Профессор Клеменс тыңдап тұр.

– Сәлеметсіз бе, сэр? Сіздің немереңіз Лэнгли ауруханасында жатыр. Қорықпай-ақ қойыңыз. Қауіпті ештеңесі жоқ. Көшеде машина қағып кеткен көрінеді...

– Қалайша? Жаңағының арасында...

– «Жаңағысы» несі? Жатқанына үш күн болды. Содан бері хабарлауға баланың кім екенін білмедік. Бүгін газеттен көріп...

Бұл қалай, бұл қалай? – дей берді профессор.

«Бұл қалайы» несі тағы? Телефондап тұрған кісі ашулана-йын деді. «Немереңізге көліңіз» десем, өзіңіз қалайсыз?

– Жок... Мен... ол емес... Жаңа ғана біреу...

– Не дейсіз? «Біреу?»

Профессор ернін қыршып тістеп алды. Немересін құрта жазады-ау. Әлгі кісі «ешкімге тіс жарма» дегені қайда?

– Жок, ештеңе емес. Басқа бірдеңе... Мен кіммен тілдесіп тұрмын?

– Лэнгли ауруханасының бас дәрігері Спендер Мелвин Спендер. Немереңізді келіп көруіңізге болады. Вашингтоннан сегіз миль Потомок өзенінің оң жағында. Сегіз кабатты үй. Жүз он жетінші палата.

– Шынымен айтып тұрсыз ба, Спен... – Профессордың даусы дірілдеп кетті. – Спендер мырза? Қааір. – Телефон жанындағы бір жапырақ қағазға тез-тез Спендер айтқан адресіні түртіп алып, стол үстіне, алдындағы жөшігінен шыққан адресінің қасына тастады. – Спендер мырза, мен... мынау... Бұл мүмкін емес қой!

– Неге? Сіз сенбей тұрсыз ба, сэр? Келіп, өз көзіңізбен көрсекізіңіз! Біздің адресімізді ұмытпайсыз ғой. Сау болыңыз.

Профессор Клеменс дел-сая, мең-зең. Тәлтіректен басып төсегінің жанына барды. Сылқ етіп жата кетті. Шалқасынан жатыр. Киімшең.

Бармағын батырып-батырып қос шекесінің солқ-солқ соғып тұрған тамырын егіледі. Түйнеп ауырған көзін алақанмен уқалады. Сосын еш сес білдірмей аяғын созып сұлқ жатты. Аяқ киімінің төсектегі былғағанында шаруасы жоқ.

Кенет ұшып тұрды. Киімін түзеді. Стол үстіндегі екі адресі де қалтасына сұға салып, сыртқа беттеді.

Генриге кіна жоқ. Әп-сәтте машинасының тұмсығын Лэнгли ауруханасына өкеліп бір-ақ тіреді. Бұлардың күзетшілері, неге екені қайдам, әскери адамдар көрінеді. Профессор Клеменсті тексеріп-тексеріп, зорға өткізді. Генриді ұстап қалды.

Профессор лифтіні күтуге де асығып, баспалдақпен жүгіріп көтеріліп кетті. Міне, жүз он жетінші палата. Сынайыгершілікті мүлде ұмытқан. Есікті өкпеңдей ітерді.

Бірақ ол ашылмады. Иығымен итеріп байқап еді, одан да ештеңе шықпады.

Профессор селтініп тұрып қалды.

Есікке енді ғана зер салып қарады. Иә, бәсе, осындай көкірі бар екен ғой. Оң босағада қызыл без тұр. Профессор бармағымен соны басты.

Көп күттірмей іштен ірі денелі аққұбаша кісі шыға келді. Өзінің артындағы есікті қымтап жауып қойды.

Профессор:

– Мен...– дей беріп еді, ол арт жағын айттырмай тастады:

– Білем, Клеменс мырза. Танымс болайық. Мен Спендермін. Сабыр етіңіз. Ештеңеден үрейленбеңіз. Қазір немереңізді көресіз. Онымен тілдесуші болмаңыз. Оған сөйлеуге тыйым салынған. Енді аурухана тәртібін сізге үйретем бе?... Кіріңіз.

Ол әскери тәртіппен екі өкшесін сарт еткізіп артына бұрылып, есік ашты. Алдымен профессорды өткізді. Өзі соңынан жүрді.

Торде, терезе алдында төсек. Шалқасынан түсіп Бобби жатыр.

– Бобби, жаным, – деп профессор сүріне-қабына төсекке ұмтыла беріп еді, Спендер қарынан шап беріп ұстай алды. Профессордың екпіні су сепкендей басылды. Бөлменің қақ ортасында, е арі жоқ, е бері жоқ, селтініп тұрып қалды. Мұнысы сөлекеттеу екенін сезіп, Спендер профессордың қарынан ұстаған күйі баяу басып, төсекке қарай тақалды. Төсек басына барғасын «тіс жарма» дегендей сұқ сәусағымен ернін басып, белгі берді. Профессор басын иізеді.

Бобби шалқасынан жатыр. Үйқыда. Әр демалған сайын кішкентай танауының етегі желп-желп етеді. Төбесінде шамалы жаракат бар сияқты. Бет-аузы сол баяғы қалпы. Қолдарын көрпелің сыртына жіберіпті: жараның із-түзі білінбейді. Иегі астындағы меңі де әп-әдемі боп жарасып тұр.

Спендер басын сыртқа меңзеді. Профессор оның дегеніне көніп, есікке бұрылды. Бойында қуаныш та, таңданыс та бар.

Арттарынан есік жабылғаннан кейін профессор:

– Қызық, – деді. – Бағана сіздің алдыңызда маған біреу қоңырау шалған. Ол «Бобби бізде, он мың доллар төлесеңіз – қайтарамыз» деген еді. Енді міне... Тіпті адресін де салып жіберіпті. Қараңызшы.

– Ай, құрметті профессор-ай! – деп Спендер оны қолтығынан ала жүріп, екеуі ғана есіктердей үш-төртке бөліп күлді. Адресі

ашып қарады. – Сіз Құрама Штаттарда тұратынымызды ұмытып кетпесеңізші. Мына адрес – нағыз маскүнемдер мен жалдаптардың ордасы ғой! Олардың арақ-шарап, нашасына ақша керек. Ал сіздің хабарландыруыңызды оқып, қармаққа оңай түсетіңізді білген. Сіз оның айтқанына көнбек пе едіңіз?

Профессор үнсіз басын иізеді.

– Мен де солай боларын сезіп, дер кезінде хабарлауға асықтым. Өйтпесе...– деп Спендер күмілжігендей болды, – енді екі-үш күнде құлантаз қалпында да қолыңызға тапсыруға болатын еді.

– Айтқымашы, Спендер мырза, сонда Боббидің қай жері зақымдалған?

– Уәж емес. Төбесінің терісін шамалы сыдырып кеткен көрінеді. Оны қатырып, тігін тастадық. Екі азу тісі былқылдан тұр. Соны емдеп жатырмыз. Барлығы қаншаға түсетінін...– деп Спендер профессорға көзінің астымен қарап, тоқтап қалды.

– Жоқ, жоқ. Одан қам жеменіз. Ақшаға таршылық жасамаймын! – Профессор Спендерді тоқтатып қойды. – Бар тапқаным – жалғыз немеремнің садағасы.

– Жаксы. Мен де солай ойлағанмын. Өйтпесе кім көрінгенді ақшасыз-пұлсыз емдей беретін заманға Штаттар әлі жеткен жоқ қой. – Кенет Спендер аңгіменің төркінің басқа жакқа бұрып жіберді. – Клеменс мырза, айтпақшы, сіз шетелге симпозиумға барады дегенді бір жерден оқыған сияқтымын.

– Рас. Алғашында солай болатын. Қазақстанға. Менің тақырыбыма қатысты еді. Бірақ Боббиге байланысты одан бас тартатын шығармын. Ауру Бобби болса – мында, мен – анда...

– Профессор мырза, мен сол Боббиге байланысты сұрал отырмын. Балаға сондай ұзақ уақыт саяхат керек. Сіз тіпті өзіңізбен алып кетсеңіз – өте жақсы.

Спендер қолтығынан ұстап, ілгері жүргісі келсе де, профессор тоқтап тұрып алды:

– Сіз солай деп есентейсіз бе?

– Ойшама қирап қалатындай апатқа ұшырамаса да, бала үрейленген. Машинаның астына түсу бала түгіз, ата сақалы аузына түскен үлкен кісіге де оңай соқпайды. Ұмытпақ болуы мүмкін. Қорықпаңыз. Ол – уақытына нәрсе. Кейін бәрі қалпына келеді. Дәрі береміз. Соны жиі-жиі ішетін болсын. Өте қажет. Сосын тек апатты ұмыттыратындай ұзақ сапарға, Штаттардан аудағырақ жерлерге алып кетіңіз. Соның сөгі де түсіп тұр екен. Теңізге шомылатындай мүжкіндік тұса, құба-құп. Есіңізде болсын, Еуропа емес, Азияның текісі дұрысырақ болады.

– Рахмет. Ертеңнен бастап оның да құжатын өзіңге кірісем. – Сосын үнісіз шамалы тұрып қалды. Желкесін қасды. – Менің бір түсінбейтінім бар. Бобби елдің ауруханаңаға қалай түсті?

– Астананың көшелерін, көлігін білесіз ғой. Баланы адам жоқ көшеде қағып кеткен. Бірақ өзі қашса, машина бөрібір ұсталады. Сондықтан баланы машинасына салып алып, айдаушы біздің аурухананың қасына әкелген. Ланглиде халық аз. Оңаша. Бір бұрыштан айнала беріп, тастап кеткен. Оның үстінен мен шықтым. Тірі адамды қалай қиып кетерсің. Осында әкелдім.

– Иә, нә... – деді профессор.

Клеменс сенді.

Профессор Клеменстің қойны-қонышы толған қуаныш. Бүгін нағыз маңызды екі жұмысы тынды.

Бұдан бұрын да талай-талай шетелге шығып жүр ғой. Бірақ сол барып-қайту сапарынан да оған берілетін рұқсатты алудың машақатын айтсаңшы. Қыруар өткелектен өтесің. Сені түрткілеп тексермейтін адам жоқ.

Рас, ресми сапардың жолы жеңілдеу. Өзіне оншама тоқтау бола қоймайтынын профессор білгенмен, немересінен күмәнданды... Сол үшін көп сандалтады-ау деп қорықты.

Қызық. Олай болмай шықты. Шетелдермен байланыс қоғамы бас-аяғы бір күннің ішінде табақтай екі рұқсат қағазын профессордың алақанына салды.

– Байланысыңыз мықты жақтан екен. Карл Даккет мырзаның өзі тездетті. Жолыңыз болсын, – деп қоғам бастығы оның қолын қысты.

– Карл Даккетіңіз кім?

– Осындайда ештеңе білмей қаласыздар-ау. Мақұл. Сөзіміз осы айтылған жерде қалсын. – Шетелдермен байланыс қоғамының бастығы бір езуімен жымпағанды. Профессорды қарынан ұстап, есікке дейін ұзатып салды. «Васқа біреумен шатастырып алған болар. Ол да Құдайдың оңдағаны шығар» деген оймен, тіс жарып, қарсылық білдірмеді профессор. Онысы да дұрыс қой. Бір шің шығып кетіп жүрсе...

Шетелге рұқсат қағазды алып, институтқа жеткені сол еді, ондағылар ауруханадан телефон соққанын айтты. «Немересін алуына болады», – денті.

Міне, Бобби үйінде. Шал құрақ ұшып жүр. Қайта-қайта немересінің бөлмесіне барып, ұйықтап жатқан баланың оңсыз да жылы бөлмеде көрмесін қымтап жабады. Бет-жүзіне қарай береді. Бұрынғы ажары. Тек шамалы күрең тартқаны болмаса. Онысы операциядан шығар. Қаршадай басыммен машинаның астына түсіп, одан операция жасау оңай болсын ба? Төбесінің сыдырып кеткен терісін орнына қайта тігіпті. Терінің жігі білінбейді. Жақсы. Тек темір сыммен тіккен екен. Онысы көрініп-ақ тұр. Шетелден келгесін суырып алып тастайтын көрінеді. Ол түк те емес. Профессор тек азу тістерін салғанда әнтектік жасапты. Алтыннан сал деу керек еді. Өзі асып-сасып жүріп, айтуды да ұмытып кетіпті. Дәрігерлер темірден жасапты. Мейлі ғой, ауырмаса болғаны да.

Профессор өз бөлмесіне қайтып оралды. Қағаздарын ақта-рып, бірдекелерді тұртумен отырды. Таң азда орындығынан тұрып, бойын жаады. Стол үстіндегі шамды сөндірмей төсегіне қисайды.

Ұйықтап кетіпті. Сәске түсте бір-ақ ояңды. Ұшып тұрып, немересінің бөлмесіне жүгірді. Өлі ұйқыда екен.

– Бобби, тұр. Тамақтанайық, – деп жөймен түртті. Бала көзін ашты. – Тұр. Тез. Уақыт тығыз. Алматыға ұшуға бір-ақ күн қалды. Өлі істеуге тиісті жұмыстарым бастан асады. Адамды елсіз, симпозиумға шақырғасын, қос қолды мұрынға тығып, сөмкініп бару ұятты. Мен институтқа кетемін. Сен Бекки немесе басқа бір достарыңды шақырып алып, ойнарың осында. Үйден шықпа.

– Бекки кім?

– А? – деп профессор немересіне оқыс бір қарады. Сол сәтте Спендердің айтқаны есіне сап ете түскені мұндай жақсы болар ма. «Ұмытшақ болуы мүмкін». Әрине, ұмытып қалған. Профессор түсіп жыдытты: Бекки – көршінің қызы ғой. Сонымен ойна. Жақсы қыз. Телефоннан тастап кетейін. Хабарласарсың. Ал, тұр. Бол.

– Қазір, ата. Бара бер. Қазір тұрамын.

Профессор бөлме есігін сырттан жапқанға дейін күтіп жатты. Енді бөлмеде бөтен-бастақ ешкімнің жоғына көзі жеткесін ғана орнынан сенсіріп тұрып, тез-тез сыртқы киімін киіп бастады. (Кеше төсекке жатарда да атасы кеткесін барып шешінген).

Терезе жаңына барды. Қауырма жабылған терезені екі жаққа айқара ашып тастады. Сыртқа қарап, тісін сақ-сақ еткізіп едәуір тұрды. Жаңа салынған азу тістерінің түбі қиынып болар, кім біледі?.. Сосын терезені жауып, ас үйге беттеді.

Асханада атасы:

– Құдай, тауба-тауба, – деп өзіне-өзі күбірлеп, әр тағамды дайын күйінде стол үстіне әкелетін түрлі-түсті темір бөдерге үзіліп қарап, астындағы жаузы ұнағандарын басып жүр.

Алматы. «Байқоңыр» қонақ үйі. Роберт «жеке номерге жатам» деп қиғылдықты салды. Атасы көнбеді. Енді немересінен басқа елде айырылып қалғысы келмеді. Профессор жеңді.

Екеуінің жалпы Азияда татып тұрған тұңғыш дәмі. Бала қою тамаққа онша құмар емес. Салмақты кофеге салады. Дәрігер берген түймедей дәріні шайнай береді. Атасы дәмді тамақты тықпалай түссе, бала мұрын кіржितеді. Шалдың не істерге білмей, діңкесі құрып отыр.

– Ата, – деді Бобби тамақты ішіп болғандығын аңғартып, қол аузын сүртті. Жиналысыңыз біткесін не істеймін? Осында қыдырамыз ба? Жок, өлде Вашингтонға тайып тұрамыз ба?

– Қазақтар – қонақ көденің ел ғой. Республикасын аралатар.

– Ендеше, Арал теңізіне барайық. Соны көргім келеді. – Немересі әлі де ас ішіп отырған профессордың артын айналып барып, нығына асылды. – Ата, барайық, а?

– Ол да табылған ақыл. – Шал қолын сүртіп, орнынан тұрды. Қағаздары қопсып жатқан столға барып, бір кітапшаны алды. Беттерін парақтады. – Міне, міне. Ертеңгі мәжілісте жасалатын бесінші баяндама. «Арал теңізі түбінің қазбалары нендей ой салады?» Міне, сол баяндамашымен сөйлесіп көрейік. «Келме» деп аузы барып айта қоймас.

АРАЛДЫҢ ТҮБІ ТҮНҒАН СЫР

Тарихшылардың планета симпозиумы. Қатысушылар көп. Тарих саласындағы ғылым жұлдыздарын тек осыдан табасың. Маңдайы жарқырап, талайы жиналыстың төріне сайланды. Профессор Клеменс те президиумның екінші қатарынан орын алды.

Кіріспе сөз және жалпы мәселелерге арналған екі баяндамадан кейін алғашқы мәжіліс аяқталды. Үзілістен соң секция-секцияларға бөлінді. Профессор Клеменс өзіне керек секцияның мәжіліс өткізетін залын оп-оңай тапты.

– Мырзалар! – деді секцияның төрағасы. – Біздің еркімізден тыс жағдайларға байланысты баяндамашылардың рет-ретіне аз-кем өзгеріс енгізіледі. Қарсы болмасаыдар деп ойлаймын. – Залдың әр жерінен еміс-еміс «жоқ» деген дауыс естіледі. Профессор Клеменс елең ете қалды. Өзіне керек баяндама болмай шықса ше? Қап, бұл секцияға келгенінің өзі сол үшін еді. Ол ойын саққа жүгіртемін дегенше, төрағасы сөзін жалғап кетті. – Ендеше сөз Қазақ Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі Жанақ Халықұлына беріледі.

Аласа бойлы қара домалақ жас жігіт мінбеге беттеді. Әр жерден сараң ұрылған шапалақ үні естілді.

Оның есесіне жиырма бес минуттан кейін түскенде, зал толы оқымыстылар орындарынан ұшып тұрып қошемет көрсетті. Шарт-шарт соғылған алақаннан мәжіліс залы қақ айырылып кетуге шақ қалып тұр деп білесің. Ражап! Сұмдық! Соншама әрудиция! Қаншама деректерді тамаша салыстырып, ғылыми қорытынды жасай алған! Қой, айтары жоқ, сұмдық! Профессор Клеменс алақаны удай ашығанша шапалақтады. Осыдан жарты сағаттай ғана бұрын басы қалтырап, шидей қолымен жұмсақ орындықтың жақтауына сүйеніп, қалғып-мүлгіп өрең отырған шалдарды айтсайшы! Түреген қолдарын соққанда, табанда аттың жалынан тартып мінетін жігіт дерсің.

– Тарих қайталануы беруі мүмкін. Ең жоғары дәрежелі өркениетке жеткен тек қана біз десек, онымыз менмендік болар. Тарих ғылымының міндеті – бүкіл планетамыздың басынан кешкен дәуірлерін толық анықтау. Демек, осы жолда Арал теңізі түбінен табылған дүниелер планета тарихына тағы бір сұрақ қойып отыр. Соған жауапты көп болып қарастырайық! – деген шешеннің сөзі профессор Клеменстің әлі құлағында тұр.

Халықұлы мінбеден түскен бойда тура далаға беттеді. Клеменстің басқада ісі болған жоқ. Орнынан ұшып тұрып, оның соңынан жүре бергенін өзі де сезбеді.

Халықұлы темекі шеккісі келген екен. Қалтасынан сигарет алып, ернімен жымысқырды да, тұтатып, қолқасына бірден жетердей ғып мысқына тартып-тартып жіберді. Клеменстің қасына келгеніне де мән бере қоймады.

– Халықұлы мырза, – деді америка профессоры. – Тамаша! Құттықтаймын!

– Рахмет. Темекі алыңыз. «Шекпеймін» дейсіз бе? – Халықұлы екеуінің арасында тұрып қалған түтінді былайырақ қашырғысы келіп, қолымен желпілді. – Танысып қойыық.

– Сізді білем ғой. Мен – Клеменспін, профессор Клеменс. Құрама Штаттардан.

– Өте жақсы. Біздің ел, симпозиум, қалай, ұнай ма? Бұл басы ғой. Әлі талай қызықты баяндамалар болады.

– Тамаша! Шыны айтсам, мәжіліс дегендерді оншама суқаным сүйе бермеуші еді. Талай мәжілістерде болғанмын. Қыруар баяндамалардан құлағым сарсыған. Бірақ мынандай баяндаманы өмірде бірінші...

– Сіз қайсысын айтасыз? – деп бөліп жіберді Халықұлы.

– Өзіңіздікің. Жасыратын несі бар, халықаралық көлемдегі көптеген ғылыми басқосуларда ең маңызды жаңалықтар мемлекеттік құпия түрінде жабулы күйінде қалады ғой. Сондықтан ежелден белгілі нәрселердің о жақ, бұ жағын түрткілеп, ғылыми айтысқа түскен, үлкен болжам жасаған боламыз. Ал мынау...

– Мұның құпиялайтын несі бар? Бұдан миллиардтаған жыл бұрын да Жерде өркениет болғанын дәлелдеуге талпынудың несі құпия? Қайта солардың кейбір жетістіктерін қазір пайдалана алуымыз мүмкін емес пе? Қалай ойлайсыз? – деп Халықұлы қолындағы шылымның қалдығын қасындағы қорапқа тастады.

– Маған да керетінің өзі сол ғой. Менің жиналыс атаулыға құмарта бермейтінім – осындай мәліметтердің өте аздығы... – Клеменс шамалы мүдіріп тұрып, қайтадан тіл қатты. – Халықұлы мыраа, осы мәселемен жалғыз айналысып жүрсіз бе?

– Қайдан! – деп жымнып қойды. – Осыншама дүниені жасау жалғыз адамның қолынан келуші ме еді? Республиканың Ғылым академиясы үлкен зерттеу қосынын ұйымдастырған.

– Ал осы шаруаңызбен кеңірек танысуға болар ма екен?

– Клеменс мыраа, мәжіліске бармаушы ма едіңіз? Бірталай тұрып қалдық қой сыртта, – деп Халықұлы сағатына қарады.

– Өзіңіз ше?

– Енді маған қатысты баяндама жоқ. Бармауыма да болады.

– Мынауыңыз дұрыс болды ғой! – деп қуанып қалды Клеменс. – Біздің қонақ үйге барайық. Шөй-су іше отырып әңгімелесейік.

– Онда былай қылайық, Клеменс мыраа. Ауыл – біздікі. Сіз – қонақсыз. Қонақасыны біз беруіміз керек. Менің номеріме кеттік. Онда көңіл бөлерлік бір нәрсе көрсетемін. Жүріңіз.

Профессорға кереті де сол еді. Халықұлының артынан еріп жүре берді.

Ұямай алдарына жұқа-жұқа тілінген нән қауын, бүйірінде бес жұлдызы бар шиша, екі оймақтай рюмка қойылып, екеуі қызу әңгімеге кірісіп кетті. Көбінесе сөйлейтін – Халықұлы.

– Ойлаған кісіге Аралдың тайыздығының өзі-ақ күдік туғызатын еді. Ең терең деген жері алтыс сегіз метрден аспайды. Бірақ теңіздің түбін аршып көруге текника қолы қысқа болып келген-ді. Міне, қазір қарасак – сұмдық.

Америка ғалымы тыңдай берді. Халықұлына жетекші сұрақ берудің де қажеті жоқ еді. Есітер құлақ болса, ол құлақын сөзіден қара кешке шейін ауыз жаппай. Арал теңізі тұрасында қайта-қайта шежіре шерте беруге бар.

– Өуел баста біз ескі қаланың орнын табамыз деп қаадық. Оны таптық та. Бірақ қала құрылымы, ондағы дүние-мүліктер біз жобалағандай дәуірге сай келмейді. Одан әлдеқайда озық. Қазір... Тұра тұрыңыз.

Халықұлы терезеге жақын қойылған стол алдындағы тартпасынан бір уыс сурет аңалды.

– Міне, қараңыз. Өздерінің жетік ғылымы болған. Бағанағы баяндамада айтылған шежіре – мынау. Көріңіз. Сурет көшірмесі. Мына таңбаларын электронды есептеу машинасы шешіп берді.

Сан түрлі таяқша, дөңгелек, ілмекшелер шимайланған бір суретті Клеменстің қолына ұстатты.

– Барлық мәтінді оқымай-ақ қояйық. Мына сөзден бастайық. – Халықұлы суреттің аяқ жағындағы жолдардың бірін түртіп көрсетті.

– Көнеки. «Басқа Күн жүйесінің Дель-Фин планетасынан келген сахабалар көрі ұшып кете алмады. Көліктерінен бір кілттіпан табылыпты. Жөндеп көрді. Болмады. Қолдарынан келмеді. Бізде де әзірше қауқар жетілдіремей тұр. Құрлықта өмірлері ұзаққа бармайды. Сондықтан суға түсуге мәжбүр болып отыр. Планеталарына хабар берді. Олардан көліктің қашан келетінін кім білсін? Солар келіп жеткенше немесе біадер күш-көлігімізді жасап біткенше, бұл сахабалар суда тіршілік ете тұрады. Елдеріне баратын жолын сызып, бізге тастап кетті. Күннен де әлдеқайда қашықта екен. Осында әкелген көліктерін төрағасы сақтап отыр...» Байқадыңыз ба? Ғарыш санхатшылары емес пе? Дель-Фин планетасы? Осында келіп алып суда тіршілік етеді...

– Иә, иә, – деп Клеменс әңгімеге, шыны айтқанда, Халықұлының дара сөзіне еріксіз киіліп кетті. – Биологтар әлі күнге дейін таба алмай жүрген дельфиндер құпиясының бір ұшы осында жатқан жоқ па екен?

– Дұрыс айтасыз, Клеменс мырза! Гөп сонда. Вұдан да басқа мәселелер бар. Олар өз планеталарына баратын жолды, яғни ғарыштың жолемзбасын түсіріп берген. Сосын: олардың мініп келген кемесі. Ол да бір жерде саятаулы болуға тиіс. Сонымен қатар азымыраңдары қона алатындай өзі кең, өзі өте берік құрылыс материалдарынан құйылған айлақты да іздеу керек. Тағы да...

– Тоқтай тұрыңыз, – деді еті қызып алған Клеменс. – Кешіріңіз. Менің сөлекеттеу болса да бір өтінішім бар. Сол жасап жатқан қаза жұмыстарыңызды өз көзіммен көрсем деп едім.

– Түсінібедім. Сонда қалай?

– Басына барып. Мен де өте ескіні зерттеп жүрген тарихшымын ғой. Менің жұмысыма да сенігі тиер. Менің де сізге сөз көмегім бол қалуы ғажайып емес, – деп профессор жымынып қойды. – Бірақ ол сізге қажет бола қояр ма екен?

– Ол не дегеніңіз? – Халықұлы байсалды бола қалды. – Маған адамдар қай кезде де бір-біріне қажет. Сізді білмеймін, менің өз басым солай ойлаймын.

– Сіз ренжімеңіз, мырза. Мен сілсіз айтып отырмын. Оның үстіне таяуда көлік апатына ұшырап, емделіп шыққан немерем бар еді. Жағым. Сол да Арал теңізіне шомылғысы келеді. Менде Боббиден басқа ешкім жоқ қой... – Шал демін ішіне тартып, отырып қалды.

– Қазақ халқы қонақтан қашқан ба? Біздің ел қонақ десе – ішкер асын жерге қояды. Жүріңіз. Төбеге көтеріміз! Өте жақсы! О, кәй!

Екеуі де дән риза.

РОБЕРТ СУҒА ШОМЫЛА АЛМАДЫ

Олар Аралға төртеу бол келді. Халықұлы, профессор Клеменс пен немересі және бір тілші-журналист. Тілші өткір жігіт екен: оңтіме айтқанда түбін түсіреді, жұрттың іші-бауырына кіріп кетеді. Өзі де сөзден қысыр қалмайды, кісінің ішінде жатқанын да сыртқа шығартады. Қысқасы, журналист десе дегендей бар.

Олар қаланың орталық қонақ үйінен номерді қатар алды. Теңіз түбіне ертең түсуге келісті. Кешке Халықұлы қонаққа шақырды. Сонда болды. Шамалыдасын Боббидің басы ауырып, номеріне қайтып кетті. Халықұлын айдаушысы анарын салды.

Профессор мен журналист қонақта отырыпқырап қалды. Қайтарда екеуі де машинаға мінуден бас тартты. Теңіз жағы-

лап, біраз қыздырды. Жақсы. Жаадың аптабында судың бетін жалап өтіп, жиекке жеткен самал.

– Бетіне қарасаң ғой, осы теңіз түк сыр бермейді. Ал түбін қазса. Анау... Қызық. – Профессор еңкейіп, алақанымен шамалы су көсіп алды. – Осының суында не ерекшелік бар?

– Нені айтасыз?

– Менің немерем дейім, «Арал теңізіне ғана шомылам» деп қоймайды. Өзінің айтқанын екі етпейтінімді біледі. Оның үстіне маған да шаруа табылғанына не берерсің?!

– «Аралға шомыламын» дей ме? Неге? Басқа теңіз аздай-ақ.

– Боббиге жақында операция жасалған. Азияның бір теңізіне, әсіресе Аралға түсіру керек деп дәрігер де ақыл қосқан.

– Е...

– Екеуі қонақ үйге қайтты.

Су үсті кемесі теңіздің белгіленген нүктесіне келді.

– Енді, Клеменс мырза, – деді Халықұлы – саяхатымызды бастаймыз. Жүріңіз, дәрігер каятасына кіріп, шамаштырып шығайық.

– Ол неге керек?

– Білмейсіз бе? Су астында қалай дем алғымыз келеді? Өзіңізге аян, суда оттегі аз-дағы, көмір қышқыл газы көп. Ал өкпеге, керісінше, көмір қышқыл газының аз болғаны керек. Дәрігер бір шамашса бітті, баяғыдай саудыратып үстіңізге сауыт киіп жатпайсыз.

– Е... Оны да көрейік, көнекі, – деп профессор жан-жағына қарады. Немересін іздеді. Кенет жанұшыра шығырып жіберді. – Бобби! Байқа! Не істен түрсың? Құлайсың!

Роберт кеменің түмсігіне барып қалыпты. Профессор сақтандырылғанша болған жоқ, қолы ербеңдеп қалнақтай ұшып.

Журналист анадай жерде жұрт көзінен аулақ, елеусіз тұрған екеуге негін қақты. Олар да шалт екен, күмі беріп суға қойып кетті.

Клеменс қол-аяғы қалт-күлт етіп, кеменің кеңересіне жүгірді. Журналист жетін келіп, қарынан ұстады.

– Ештеңе етпейді, Клеменс мырза. Бала болғасын ойнай бермей ме!..

– Ойнағаны несі? Қазір суға шым батып кетсе ше? Жүзу де білмейтін еді сорлы бала. Өзіне аяқ астынан бәле жабысады да жүреді. Біресе машина қағып...

Журналист шалдың қарына қолын батырып қысықырап ұстады. Жанына батты білем, ол соңың кілт доғарып, журналиске бақырай қарады.

– Түк те болмайды! Танысып қойыңыз, – деп сонау астанадан жолдас боп келген журналисі қалтасынан құжатын алып, ұсынды.

Шал оның сөзінің соңын тыңдамай, кеме бүйіріне тақалып келген екеуге жалт қарады. Олар Боббиді екі қолынан тас қып ұстап, жүзіп келеді екен...

– Отырыңыз, – деп майор орындық ұсынды. Америка профессоры бір күнде-ақ қартайып қалыпты. Кәдімгідей. Жағы суалып, ұрт еті ішіне кіріп кетіпті. Жүрісі де бұзылған. Талтіректен басып, орындыққа зорға жетті. – Мен сізге қуанышты хабар айтқым келіп отыр.

– А? – Шал орнынан қарғып тұрды. Жаңағы мүсепіс кескін жым-жылас.

– Отырыңыз, отырыңыз. Қазір. Бәрін басынан бастап айтайын. – Шал орындыққа қайтадан сылқ етті. – Сіздің орто-позитроний, пара-позитроний дегенді есіткеніңіз бар болар?

– Аса жоғары қуатты термоядролық реакция тудыратын бөлшек пе? Жақында бір жерлерден оқығаным бар...

– Біледі екенсіз. Оны тұңғыш жасадым күйінде алған – Қазақстан. Қазір біздің мемлекет сол позитронийдің қуатын пайдалану негізінде тұрмысқа қажетті жабдықтар жасау ісіне кірісті. Штаттағы кейбіреулер жаңа позитроний супербомбасын сынап жатыр екен деп күдіктенетін болса керек. Позитроний суда сақталады. Біз оны ішкі теңіздердің бірінде жасырып сынап жүр деп есептеп, олар сіздің «немереңізді» немесе Р-2 роботын жұмсаған.

– Түк түсінсем, бұйырмасың!

– Майор орнынан тұрды:

– Ендеше жүріңіз.

Олар келесі бөлмеге барды. Жаңа төсек үстінде жатқан Бобби жоқ, ол емес... бірдене жатыр. Бет-аузы немересінен айнымайды. Иегінің астындағы меңіне дейін. Басқа жері...

Тыр жалаңаш. Тұла бойына ерейді-қарсылы тартылып тасталған сым. Алуан-алуан клеммалар...

Шал қасына жетіп барды. Тірі адам емес. Тысы резинка төріс-дес бын-былқылдақ, ақшыл-сұрғыштау бір нәрседен жасалған дене. Бірақ үстіне киім киізсе – құйып қойған Бобби.

Профессорда үн жоқ. Есентіреп қалған болар. Қолайсыз тыныштықты майор бұзды:

– Сіздің «немерем» деп ертіп жүргеніңіз – мынау. Роберт емес – робот.

– Қалайша? – Шал жанын қоярға жер таба алмағандай, қолын бетіне бір апарады, бір төмен түсіреді. Сосын негі кемсенден кетті. – Робертім қайда?

– Сабыр, сабыр. Мен «сізге қуанышты хабар айтам» дедім ғой. Сабаңызға түссенізші. Міне, солай... Сіздің немереңіз ауылыңызда болуы тиіс. Сіздің осында келетініңізді біліп, біреулер соны шпиондық ниетіне жаратуға тырысқан. Немереңізді мынаумен алмастырған. – Майор жатқан дененің қасына барып, аузын ашты. – Мына аузындағы темір тістердің не екенін білесіз бе? Микрохабарлағыш. Ал төбесіңдегі теріңі тіккен сым ше? Оны да білмейсіз. Антенна. Осымен робот Қазақстанға келгелі үш рет ауылына хабар берді. Клеменс мырза, жақындаңызшы. Қорықпаңыз. Есі жоқ. Ол түймедей-ақ затты шайнайтын ба еді? «Дәрісі» дейсіз бе? Қайдан! Ол – микроаккумуляторын зарядтайтын элемент. Біз денені микроаккумулятордан айырып қойғанбыз. Қазір жаны жоқ. Өлі денемен пара-пар. Мына көкірегін қараңыз. – Майор бір түймені басып еді, көкірек түсімен қапшақ ашылып шыға келді. – Ішіне қараңыз. Толған перфотаспалар. Бізге келгелі көрген-білгендері осында жазылып жатыр. Кеше суға да өзі түсті. Дәрігер шақышады дегенді естіп, онан бұрын суға қарғыды. Сондағы ойы...

Майор тағы бірденелерді айтып жатыр, айтып жатыр. Профессордың мына кіріп жатқан ештеңе жоқ. Өзімен-өзі.

Майор айтып болды-ау дегендей кезде профессор:

– Робот... Осынышама адам сияқты айналып жасай алады екен-ау, – деп басын шайқады.

– Біздің заманда одан да зорын көресіз, – деп жымыды майор. – Біздің заманда...

– Менің сорлы Боббиім қайда екен? – Профессор көзіне жас алды. – Мынаны білсе, олар Боббиді аяр деймісін! Егер осыған дейін тірі бола қойса!..

– Қамықпаңыз. Тірі болуға тиіс. Сіз мынаумен қайтып барған күнде олар алмастырып алуға тиіс қой. Демек, сап-сау. Ал, балаңыздың аман алмасуының да жолын қарастырдық. Біз қай-

тарда мынаның перфотаспасына өзі іздеп жүрген позитронийлі теңіз турасында мәлімет жазып қоймы. Әрине, жалған мәлімет. Сосын аккумуляторына қоссақ, баяғы өзіңіздің «немереніз» шыға келеді. Еліңізге алып барасыз.

Шалда үн жоқ. Мұрны жиі-жиі тарта береді. Майор көзінің астымен қарап еді, жылап отыр екен...

Профессор жұмысқа шетелден келген күннің ертеңіне шықты. Бір жаңалықтың боларын жүрегі құрғыр сезіп, үйіне әдеттегіден бірталай бұрын ерте қайтты. Есікті өз кілтімен ашты. Ар жағынан жіңішке дауыс:

– Кім? – деп дауыс иесі бері шықты. – Ата! – Жүгіріп келіп Роберт мойнына асылды. – Ата. Мен сені сағымдым ғой!

Ып-ыстық бетін профессордың бетіне үйкеді. Шал тамағынан піскеді. Тоғыз жыл бойғы үйреншікті ісі. Мұрны жарып барады...

Профессордың бетін жас жуып кетті. Ол егіліп тұр...

ФИЕСТА, ӘЛДЕ ӘБЕ АПЕКСІ*...

ЖАЙСАҢ КІТАПТАР ЖАРЫСЫ ЖАРИЯЛАНДЫ

Ғарышнама: Тамам жұрт қызығады-ау. Керек десең, қызғансаң да өбес емес. Мұндайда Мамитжанның інісі: «Пәлі, «дырдай» ғып ауыз толтырып кез келген айтып жүрген бұның күні кешегі боқмұрын балапан-планета емес пе?!» – дер еді. Айтса – айтқандай-ақ бар. Бұл ақиқатында да жақсына ғана гравитациясын арттыру арқасында орбитасына ауа үйіріп, бой түзеп, «планета қатарына қосылғанына» мына қара аспандағы жұмыр планеталардың естиярлары куә болмай отыр ма? Көз көріп отыр ғой. Сол Ісмер планетасы өз төбелеріндегі күллі Пырақ шоғырындағы ең жарық Ақ-Сарғын Күндері батыс Галактиканы тұрақты дербес орбитасымен бір айналып шыққанға дейінгі ауыз жарытымсыз, қарыс-сүйем уақыт арасында қалай тамаша көркейгенін қарамайсың ба? Өздері үшін етек-жеңі жыпырсы, ықшам Ісмерін күшақтай, мұп-мұнтаздай ғып қойғаны Галактиканың осы түкпіріндегі планеталарға түгел жария. Сондықтан да басқа нысандар осы Ісмермен алыс-беріс араласуға кетпес. Оны айтасың-ау, күштар. Осы планетада білдің де елшілік бар. Бізге мына хабар сол елшілік арқылы ғарышхатпен мәлімделінген-ді. Жаңа айтып отырмыз ғой, басқаларымызға қарағанда жас шамасы анағұрлым кем болғанымен, талайларының алдына түсіп кеткеніне талас жоқ; Мұндайда Мамитжанның інісі Дұшпаным кемітсін. Мына жарияланған Батыс Галактикалық Жайсаң Кітаптар Жарысы. Аспанның мына біз жақтағы жұлдыздар шоғырларындағы қалаған планетасы қатыса алатын бөйгесі. Оның хабарын бұдан, білдің есебіміз бойынша, екі жыл бұрын елшілік салған... Міне, солай...

*Алекс (жұлдызанамалық ұғым) – күннің ғарыштағы келіргі бет түзеген, Геркулес пен Лира жұлдыз шоғырының ортасындағы нысаналы нүктесі. Күн үнемі соған бағыт алып жылжуда.

